

- судово-трасологічної експертизи. Київ, 2018. 132 с.
8. Садченко О. О., Посільський О. О., Давидова О. О. Словник термінів експертизи матеріалів, речовин та виробів. Київ, 2005. 128 с.
9. Шепітько В. Ю. Криміналістика : енциклопед. словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. В. Я. Тація. Харків, 2001. 560 с.
10. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. Москва, 1997. 342 с.
11. Енциклопедія судової експертизи / Н. І. Клименко та ін. Ірпінь, 2013. 184 с.

Вплив наукових ідей Л. Ю. Ароцкера на розвиток судової експертизи і криміналістики

Елла Сімакова-Єфремян,

д-ка юрид. наук, професорка, заслужена діячка науки і техніки України,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Лариса Дереча,

канд-ка біол. наук, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: derecha@hniise.gov.ua

Тези присвячено 95-річчю від дня народження Л. Ю. Ароцкера. Надано високу оцінку особистості та діяльності Лева Юхимовича, проаналізовано його основних наукових праць та інших заслуг у галузі судової експертизи та криміналістики.

Ключові слова: криміналістичні експертизи; слідчий експеримент; криміналістичне дослідження підписів.

The influence of L. Yu. Arotsker's scientific ideas on the development of forensic science and criminalistics

Ella Simakova-Yefreman, Larisa Derecha

These theses are devoted to the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker. A high assessment of the personality and activities of Lev Yuhymovych, an analysis of his main scientific works, and other merits in the field of forensic science and criminalistics is given.

Keywords: forensic examinations; investigative experiment; forensic examination of signatures.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (далі — ННЦ ІСЕ) свято шанує традиції та пам'ять про людей, які зробили суттєвий внесок у становлення та розвиток судової експертизи і криміналістики. Однією з таких всесвітньо відомих особистостей є видатний науковець-криміналіст, доктор юридичних наук, професор Лев Юхимович Ароцкер.

Лев Юхимович був унікальною особистістю, провідним спеціалістом у галузі криміналістики та судової експертизи, зокрема почеркознавства. Його праці присвячено проблемам використання криміналістичних засобів та методів у судовому розслідуванні, етиці судового експерта тощо. Л. Ю. Ароцкер присвятив науці та її прикладним аспектам все своє наукове життя, йому належить провідна роль у формуванні наукових засад криміналістики і судової експертизи, що є гідним зразком для наслідування молодого покоління.

Він був активним учасником багатьох науково-практичних конференцій, членом правління

Харківської наукової спілки судових медиків і криміналістів, членом редакційних колегій багатьох періодичних видань, беззмінним членом ученої ради Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз та спеціалізованої вченої ради Харківського юридичного інституту.

Розпочавши свою діяльність в Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (нині — ННЦ ІСЕ) із посади завідувача музею, він продовжив свій шлях на посаді молодшого наукового співробітника, потім — старшого наукового співробітника, завідувача відділу криміналістичної ідентифікації особи. Від перших років роботи в інституті Лев Юхимович здобув репутацію енергійного й талановитого науковця-криміналіста, виконуючи багато неординарних і цінних щодо доказового значення судових експертиз і глибоких за змістом наукових робіт, де виявилися його природні здібності: спостережливість, аналітичний склад розуму, відповідальне ставлення до своїх обов'язків, сувора внутрішня дисципліна та вимогливість

до себе, постійне прагнення вивчати питання, пов'язані з дослідженням нових об'єктів, розробляти і упроваджувати в експерту практику нові методики дослідження, пізнавати складну психологію діяльності експерта, надавати практичну допомогу слідчим шляхом безпосередньої участі в слідчих діях, надавати консультації тощо. 15 серпня 1964 року Лева Юхимовича призначили на посаду заступника директора інституту з наукової роботи, яку він обіймав до останніх днів свого життя.

Вершиною творчої думки стали його праці з теоретичних засад криміналістики та судової експертизи, які були настільки затребувані, що визначили методологію розвитку цих галузей знань на багато років вперед.

За час роботи в інституті Л. Ю. Ароцкер особисто провів понад 1000 криміналістичних експертиз, брав участь як спеціаліст і експерт в оглядах місць подій, слідчих експериментах і судових засіданнях. Активно займаючись науковою та експертною роботою, він надавав науково-методичну допомогу слідчим і суддям. Л. Ю. Ароцкер одним із перших розробив теоретичні основи слідчого експерименту: визначив його місце в системі слідчих дій, зазначивши його самостійність; позначив тактичні основи й мету проведення слідчого експерименту, що сприяло подальшому розвитку цього поняття в криміналістичній і процесуальній літературі [8, 11, 13].

Підтвердженням цього став захист 1952 р. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Слідчий експеримент у радянській криміналістиці», а 1965 р. — докторської дисертації «Криміналістичні методи в судовому розгляді кримінальних справ».

Лев Юхимович є засновником харківської школи експериментального дослідження змінених почеркових об'єктів (підписів). Із понад 160 його наукових праць можна виокремити найважливіші: розроблення криміналістичної ідентифікації особи за цифровим письмом (1955), криміналістичне дослідження підписів, виконаних із наслідуванням (1958), дослідження автопідроблення підписів (1956), щодо можливостей застосування теорії ймовірностей для досліджень письма (1959), застосування ЕОМ у судовому почеркознавстві (1966—1971) та ін.

Понад 12 років Лев Юхимович працював над розв'язанням дуже актуальної проблеми — ролі криміналістичних методів у судовому розгляді кримінальних справ. Теорія і практика

застосування криміналістичних методів у судовій роботі широко висвітлені Л. Ю. Ароцкером у його монографії «Використання даних криміналістики у судовому розгляді кримінальних справ» (1964).

Хотілося б відзначити таку прекрасну рису характеру Лева Юхимовича, як те, що він, незважаючи на зайнятість, завжди надавав кожному із працівників інституту безцінну допомогу в науковій та експертній роботі, зокрема дисертантам. Він допомагав у виборі тем дисертаційних досліджень, викладенні матеріалу та написанні дисертаційних робіт, розв'язанню проблем, що виникають під час написання наукових робіт. Лев Юхимович був справжнім науковцем, із ним радилися багато представників науки закладів вищої освіти та наукових установ. Він завжди щедро ділився своїми знаннями, досвідом, завжди давав глибокі, обґрунтовані відгуки на дисертаційні роботи тощо.

Науково-дослідна робота під керівництвом Льва Юхимовича, спрямована на висвітлення актуальних питань судово-експертної діяльності, стала базою для молодих науковців: під його науковим керівництвом виконано понад 20 кандидатських дисертацій, його учнями були С. М. Вул, В. Г. Грузкова, Є. І. Козаков, А. М. Компанієць, З. С. Меленевська, І. М. Можар, С. А. Ципенюк та ін.

Головною рисою Лева Юхимовича було новаторство, його численні роботи й дотепер користуються значним попитом у фахівців України та зарубіжжя. Наукові ідеї Л. Ю. Ароцкера втілено також у посібниках і методичних рекомендаціях для працівників судово-слідчих органів, де докладно висвітлено нормативно-правові проблеми судової експертизи та криміналістики, а також питання методики експертних досліджень [1, 5, 12].

Л. Ю. Ароцкер зробив значний внесок у розвиток криміналістики, судового почеркознавства та судового авторознавства, працюючи над питанням ідентифікації особи за цифровим письмом, підписами, виконаними з попередньою підготовкою, із наслідуванням, зі зміною, за ознаками писемного мовлення тощо [7, 9, 10].

Коло інтересів Лева Юхимовича також охоплює питання професійної етики. Він уважав, що судова етика містить не тільки загальні етичні норми, але, крім того, і специфічні моральні засади, притаманні діяльності слідчого, судді та адвоката, що доповнюють загальні моральні принципи. Він обґрунтовано зазначив

поєднання загального та особливого в значенні судової етики, на зростаючу роль морального чинника в кримінальному та цивільному судочинстві. Саме в судовій етиці як у різновиді професійної етики знаходять свою реалізацію складні норми моралі, які, на відміну від простих правил моральності, моделюють «не окремі дії, а образ поведінки, тип вчинку, життєвий принцип» [3, 4].

Заслугує уваги наведена Л. Ю. Ароцкером у статті «Про етику судового експерта» теза, що є актуальною дотепер: «Від висновку експерта... часто багато в чому залежить подальший хід кримінальної чи цивільної справи, доля людей, яких вони стосуються. Судді та слідчі, прокурори та захисники, обвинувачені та підсудні — всі учасники процесу мають бути впевнені у високій професійній кваліфікації експерта, його глибоких знаннях, моральній стійкості та бездоганній чесності» [2].

Л. Ю. Ароцкер також підкреслював, що «процес експертного дослідження полягає у застосуванні в певній послідовності різних методів пізнання, що забезпечують найбільш повне, всебічне та глибоке дослідження. Цей процес відповідно до теорії та практики криміналістичної експертизи поділяють на такі етапи (стадії):

- а) вивчення експертом обставин справи та з'ясування завдань і меж (обсягу) дослідження;
- б) попередній (орієнтовний) огляд об'єктів дослідження;
- в) роздільне дослідження;
- г) експертний експеримент (за потреби);
- д) порівняльне дослідження;
- е) остаточне оцінювання сукупності ідентифікаційних ознак» [6].

На жаль, передчасна смерть 1980 р. на п'ятдесят третьому році життя обірвала кипучу наукову та організаторську діяльність неординарного науковця та прекрасної людини.

У ювілейні пам'ятні дні, присвячені 95-річчю від дня народження Л. Ю. Ароцкера, хочемо відзначити створену ним потужну методологію судової експертизи і криміналістики, велику наукову спадщину, яку він залишив вдячним нащадкам. Теперішньому та майбутньому поколінню судових експертів і криміналістів необхідно втілювати у своїй науковій та експертній діяльності ентузіазм, любов до науки та високу

принциповість, якими пронизано все життя цього видатного науковця.

Ім'я Лева Юхимовича Ароцкера назавжди залишиться в пам'яті судових експертів і криміналістів, а також в історії славетного своїми досягненнями ННЦ ІСЕ.

Перелік джерел посилання

1. Ароцкер Л. Е. Вопросы криминалистической экспертизы в практике Верховного суда СССР и Верховного суда УССР. Киев, 1969. 60 с.
2. Ароцкер Л. Е. Об этике судебного эксперта. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1968. Вып. 5. С. 135—141.
3. Ароцкер Л. Е. Судебная этика. *Социалистическая законность*. 1969. № 9. С. 31.
4. Ароцкер Л. Е. Тактика и этика судебного допроса. Москва, 1969. С. 9—18.
5. Ароцкер Л. Е. Тактические приемы судебного допроса. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1964. Вып. 1. С. 12—18.
6. Ароцкер Л. Е. Теоретические основы советской криминалистической экспертизы. *Криминалистическая экспертиза*. 1966. Вып. I. С. 60—61.
7. Ароцкер Л. Е., Коновалов Е. П. Признаки автоподлога подписи. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1957. С. 79—86.
8. Ароцкер Л. Е. Криминалистические методы в судебном разбирательстве уголовных дел. Харьков, 1964. 310 с.; Шепитько В. Ю. Криминалистика: курс лекций. Харьков, 2005. С. 201—203.
9. Ароцкер Л. Е. Установление автоподлога подписи. *Практика и криминалистическая экспертиза*. 1961. № 1—2.
10. Ароцкер Л. Е., Костенко К. И. и др. Устойчивость и изменяемость признаков почерка в зависимости от степени алкогольного опьянения пишущего. *Экспертная техника*. 1967. Вып. 13.
11. Колмаков В. П., Ароцкер Л. Е. Следственный эксперимент на предварительном следствии / под ред. проф. Н. Н. Бокариуса. Харьков, 1949. С. 6.
12. Ароцкер Л. Ю. та ін. Радянська криміналістика: криміналістична техніка і слідча тактика: підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів / за заг. ред. В. П. Колмакова. Київ, 1973. 296 с.
13. Шепитько В. Ю. Криминалистика: курс лекцій. Харьков, 2005. С. 201—203.